

פנינים

ופרפראות נבחרים לפרשת השבוע "פרשת כי תבוא – שבת סליחות"

עורך: הרב יוסף ברגר

לתגובות והנצחות – לשיעורים והרצאות: pninim16@gmail.com - 054 - 8455798 - ניתן לקבל את העלון במייל.

אלא ענה וביאר: שניהם אמת והאחד משלים את השני. דהיינו, כי דרך העולם כשבאים לבקש מהקב"ה, צועקים ומבקשים בכל פה, אולם להודות ולומר תודה מסתפקים לומר בשפה רפה ובהצני פה. ומכאן נלמד כי גם בהכרת טובה צריך להיות בהרמת קול, להודות להלל ולשבח להקב"ה על כל הטובה שעשה לנו, וכמו כן צריך להודות לחבירו על טובה שעשה לו, בהרמת קול...

ולקח הכהן הטנא מידך (כו, ד)

איתא במשנה מסכת בכורים (ג, ח): "העשירים מביאים ביכוריהם בקלותות של כסף וזהב ומחזירים להם, והעניים מביאין אותם בסלי נצרים של ערבה קלופה, אך הסלים והביכורים נשארים וניתנים לכהנים".

מכאן אמרו חז"ל (בבא קמא צב ע"א) "בתר עניא אולא עניותא", כלומר, "אחר העני, ממישיכה והולכת העניות". כי מן העני לוקחים את הסל, ואילו לעשיר מחזירים אותו.

ותמוה, מדוע באמת יקחו מן העניים את הסל הדל והקטן של נצרים, ואילו לעשירים מחזירים את כליהם העשויים זהב וכסף?

אלא תירץ הר"ק רבי יששכר דב מבעלזא זי"ע: על הפסוק לקמן (כו, טז) "ושמרת ועשית", מפרש רש"י, "הבאת ביכורים היום, תשנה לשנה הבאה".

ולכן לעשירים מחזירים את כלי הכסף, כדי שיביאו גם לשנה הבאה בכלים הללו, משא"כ מהעני לוקחים ממנו את כלי הנצרים, ואומרים לו תזכה לשנה הבאה להביא בכלים של כסף וזהב...

וא"כ, זאת רוצה הגמרא ללמדנו – "בתר עניא אולא עניותא", היינו שאולא והלפה לה העניות, ולא תשוב עוד.

עוד הוסיף על כך הר"ק רבי שלום מבעלזא זי"ע לפרש: "בתר עניא אולא עניותא" – דאחרי האותיות "עני" באות האותיות "כסף", מאחר שאותו עני הביא השנה ביכורים במסירות נפש ממה שאין לו, באה הבת קול ומברכתו: "הבאת ביכורים היום, תשנה לשנה הבאה", כלומר, בשנה הבאה תזכה להביא בכלי כסף וכלי זהב...

השקיפה ממעון קדשך מן השמים (כו, טז)

אמרו חז"ל (מובא ברש"י יח, טז) "כל השקפה שבמקרא לרעה, חוץ מהשקיפה ממעון קדשך, שגדול כח מתנות עניים שהופך מדת הרוגז לרחמים".

פירש הר"ק רבי ישראל מטשורטקוב זי"ע: "כל השקפה" – אם ישקיפו משמים ויבדקו את מעשינו אם טובים המה. "לרעה" – ימצאו תמיד כי הם חסרים וגפומים, "מלבד במתנות עניים" – אף אם הכונה אינה כראוי זה תמיד טוב, שהרי העני מתפרנס על ידו...

כן מובא בשם ה"בעל שם טוב" חק' זי"ע דאע"פ דלימוד התורה ועבודת ה' צריכים להיות לשם שמים ובכונה רצויה, מ"מ בגמילות חסדים אין מודקדקין כל כך, שהרי סוף סוף נהנה השני ממעשי חסד שלו, ומה לו לפלוני אם נעשה הדבר לשם שמים או לא...

בשם צדיקים מסבירים, שזאת באה המשנה (אבות פרק א' משנה ב') לרמוז: "על שלושה דברים העולם עומד, על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים", דיש להעיר מדוע נקט התנא של משנתנו "התורה והעבודה" בתוספת ה"א" הידיעה, ואילו בגמילות חסדים לא הוסיפו כן?

רק הן הן הדברים, התורה ועבודה צריכות להיות ידועות ומפורסמות – שנעשות לשם ה' ולכבודו בלבד, משא"כ גמילות חסדים מתקבל באיזה מצב שהוא לפני ב"ד של מעלה, שהרי למעשה נהנה חבירו...

השקיפה ממעון קדשך מן השמים (כו, טז)

אמרו חז"ל (מובא ברש"י יח, טז) "כל השקפה שבמקרא לרעה, חוץ מהשקיפה

ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם ואמרת אליו הגדתי היום לה' אלקיך כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו (כו, ג)

"ואמרת אליו" – שאינך כפוי טובה (רש"י).

בספר "קב הישר" מביא בשם הספר "הרדים" חידוש גדול שלומדים מפסוק זה, וזה לשונו הק':

"ומי אשר האיר עליו הקב"ה חוט של חסד והצילו מכל הפגעים ר"ל, יהיה לו לזכרון תמיד חסדי ה', ולא להיות כפוי טובה. ולא זו בלבד אלא כל מי אשר משפיע עליו הקב"ה שפע של ברכה שזכה לישב בביתו בהשקט ובבטחה ופרנסתו היא סדורה, שצריך ליתן שבה והודיה למקום על זאת. ומה מאד מזהיר 'בספר הרדים' שזהו מכלל "מצות עשה" של הגדתי היום לה' אלקיך כי באתי אל הארץ (שעל כך פירש רש"י – שאינך כפוי טובה).

ומכאן אזהרה על בני אדם המקבלים טובה והשפעה מהשם יתברך שצריכים ליתן שבה והודיה, ולא לקרות קול קובלנא בדרך צרי העין אשר יותר מאשר נותן להם ה' מוזן ומחיה כל ימיהם, יותר הם בוכים וקובלים נגד העולם כאילו שאין להם פת להם לאכול, וכל טוב אין בידם, וכל כוונתם הוא למנוע העניים ואביונים מפתח ביתם"...

הר"ק בעל ה"תפארת שלמה" מרדומסק זי"ע כתב: יש בני אדם שהן כפויי טובה, וכל הדברים שבעולם וכל הנאות עולם הזה שיש להם, הוא מעט אצלם, וכל ימיהם יש להם תרעומות על הקב"ה על שאין להם עולם הזה וכבוד כמו מלך. והעונש שלהם – שכל מה שיש להם נאבד כמו קרח בעשרו.

ובזה יש לפרש מה שאמרו חז"ל (בבא קמא טז ע"א) "כל מי שאינו כורע במודים לסוף נעשה נחש". ולכאורה הדברים צריכים הבנה, למה דווקא נחש? אך לא בכדי הוא, דהרי כתוב (ישעיה סה, כה) "ונחש עפר לחמו" – כל מה שאוכל אינו טועם רק עפר, ולכן "מי שאינו כורע במודים" – שלא יודע להכיר טובה ולתת כפיפה להקב"ה ולהודות לו על כל הטוב, וגם כל הדברים הטובים שהקב"ה נתן לו בטובו היא כעפר בעיניו, ועדיין יש לו מלא תרעומות ותלונות, "לסוף נהיה נחש" – לסוף נהפך הוא לנחש שגם אוכל וטועם כל היום עפר...

בספר "יגדיל תורה" מובא: מעשה ביהודי שנושע מצרתו, וחשב איך להשיב להקב"ה על טובתו ולעשות לו נחת רוח, כתשלום לנס שנעשה עמו. בתחילה חשב להקים גמ"ח לטובת הרבים וכיוצא בזה. כשהתלבט ולא ידע מה להחליט הוא בא אל רבו הר"ק בעל ה"נתיבות שלום" מסלונים זי"ע ושטח לפניו את הרעיון, הצדדים החיוביים והשליליים. נענה לו הרבי בחייד: לו אתה שומע לי – אל תעשה דבר! ועם ההרגשה הזאת שאתה הייב לרש"ע תמושיך כל ימי הייך, תישאר הייב להקב"ה. אל תפסור עצמך בעשייה כלשהי מהחובה התמידית להכיר בכל עת בטובתו של הקב"ה!...

ואמרת אליו הגדתי היום לה' אלקיך וכו'. וענית ואמרת לפני ה'

אלקיך ארמי אבד אבי וכו' (כו, ג-ה)

"וענית ואמרת" – לשון הרמת קול (רש"י).

שאל הר"ק בעל ה"בית ישראל" מגור זי"ע הרי מקודם (פסוק ג) פירש רש"י "ואמרת" – שאינך כפוי טובה, א"כ מהו הפשט הנכון?

ממעון קדשך, שגדול כח מתנות עניים שהופך מדת הרגו לרחמים".
פירש הרח"ק רבי ישראל מטשורטקוב ז"ע: "כל השקפה" – אם ישקפו משמים ויבדקו את מעשינו אם טובים המה. "לרעה" – ימצאו תמיד כי הם חסרים ופגומים, "מלבד כמתנות עניים" – אף אם הכונה אינה כראוי זה תמיד טוב, שהרי העני מתפרנס על ידו...

כן מובא בשם ה"בעל שם טוב" חק' ז"ע דאע"פ דלימוד התורה ועבודת ה' צריכים להיות לשם שמים ובכונה רצויה, מי' בגמילות חסדים אין מדקדקין כל כך, שהרי סוף סוף נהנה השני ממעשי חסד שלו, ומה לו לפלוני אם נעשה הדבר לשם שמים או לא...

בשם צדיקים מסבירים, שזאת באה המשנה (אבות פרק א' משנה ב') לרמוז: "על שלושה דברים העולם עומד, על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים", דיש להעיר מדוע נקט התנא של משנתנו "התורה והעבודה" בתוספת ה"א הידיעה, ואילו בגמילות חסדים לא הוסיפו כן? רק הן הן הדברים, התורה ועבודה צריכות להיות ידועות ומפורסמות – שנעשות לשם ה' ולכבודו בלבד, משא"כ גמילות חסדים מתקבל באיזה מצב שהוא לפני ב"ד של מעלה, שהרי למעשה נהנה הכירו...
א-ל-ל-ו-ל-ל!

אני לדודי ודודי לי – ראשי תיבות אלול. הוסיף על כך הרח"ק רבי שלמה מקרלין ז"ע – וסופו התיבות, הם יוד"ם יוד"ם יוד"ם בלבד...
כי זה עיקר כל העיקרים להיות יהודים, ככל האפשר יותר יהודים...

אלול – לא לו

על הפסוק שאנו אומרים בתפילת שהרית (תהלים ק, ג) "מומור לתודה וכו' דעו כי ה'... הוא עשנו ולו אנחנו עמו וצאן מרעייתו", היה הרח"ק בעל ה"חידושי הרי"ם" ז"ע מסביר – דיש קרי וכתוב, הכתיב הוא "ולא" באל"ף, והקרי הוא "ולו" ב"ו", ולמעשה שניים עולים כקנה אחד, דככל שהאדם מרגיש בלבו שהוא בבחינת "לא אנחנו", שיש לו עוד מה לתקן ולהתעלות, כך הוא נהיה יותר ויותר "ולו אנחנו" ומתקרב להקב"ה. כי הבעיה מתחילה, כשאדם חושב בלבו שהוא המושלם ביותר, וכי אין לו עוד מה לתקן, אבל ברגע שמבנים בלבו כל הזמן שהוא "ולא" אז הוא נהיה "ולו אנחנו עמו".

המשיך הרח"ק מגור והוסיף: וזה מה שאנו רואים במילה "אלול", כי היא מורכבת משני המילים "לא" – "לו", וזה עיקר עבודתנו בחודש הזה, לדעת שככל שאנו נרגיש בקרבנו שאנחנו עוד "לא" כל כך מתוקנים, אז נהיה כולנו קרובים "לו" ונצא זכאים בדין...

לא בהסד ולא במעשים באנו לפניך כדלים וברשים דפקנו דלתוך
פירש הרח"ק בעל ה"מקור ברוך" מסערת ויזנין ז"ע: בדרך כלל המקבל הלוואה מחבירו ואינו מחזירה, מתבייש הוא לבקש הלוואה נוספת אצל אדם זה, מה שאין כן עני המחזור על הפתחים ומקבל צדקה, אין לו בושה לבוא פעם אחר פעם ולבקש נדבה, והלא כן הלכה פסוקה היא בישראל: "נתון נתן – אפילו מאה פעמים".

זה שאומרים אנו: "לא בהסד ולא במעשים באנו לפניך" – רבוננו של עולם אין אנו מוגיעים בבקשת הלוואה מאתך יתברך, אלא "כדלים וברשים דפקנו דלתוך" – כעני שאין בידו כלום, ולפיכך דופקים אנו על דלתוך פעמים רבות ללא בושה... אף אתה קיים בנו את ההלכה "אפילו מאה פעמים" – נא אל תשיבנו ריקם מלפניך...

וסלחת לעוננו כי רב הוא

כנוסח הסליחות מבקשים אנו הרבה פעמים "למען שמך ה' וסלחת לעוננו כי רב הוא", ויש להבין מהי נתינת הטעם "כי רב הוא", והלא אדרבא אם רבים הם העונות יש יותר רוגז וכעס רח"ל.

והנה ברש"י על תהילים (כה, יא) בפסוק "למען שמך ה' וסלחת לעוננו כי רב הוא", כתב לפרש על דרך הפשט: "כי רב הוא" – כי נאה לרב לסלוח עוון רב.

זה"אור החיים הקדוש ז"ע כותב בפרשת כי תבוא (דברים כו, ה) בשם הא"רי ז"ל שזוהו התנצלות האדם על עונו, שלא היה ביכולת לכבוש את יצרו הגדול שפיתחו לדבר עבירה – כי היצר "רב הוא" ממונו.

ובדרך הדרוש יש המפרשים, כי הנה ידוע המושג של תשלומי קנס, כגון גנב שגנב ונמצא גניבתו בידו, אז הדין הוא, שבתוספת להחזרת עצם הגניבה שגנב, הוא מתחייב גם בקנס של תשלומי כפל – סכום כפול מערך הגניבה שגנב, וזאת משום מידה כנגד מידה. כלומר, ראוי שיגרים לגנב אותו הפסד שרצה לגרום לזולת.

אך במקרה שהגנב עצמו בא והודה בגניבתו מרצונו, אין הוא חייב לשלם קנס, ולכן מודה בקנס פטור.

ונחלקו רב ושמואל (בבא קמא עה) מה יהא הדין במודה בקנס ואחר כך באו עדים, כלומר, גנב שבא ואומר גנבתי ובכך בעצם פוטר עצמו לכאורה מתשלום קנס, אבל מיד אח"כ באים עדים להעיד על גניבתו שאז לכאורה הוא כן צריך להתחייב בקנס, על כך נחלקו כאמור רב ושמואל: רב פוטר ושמואל מחייבו. ולהלכה (שולחן ערוך ה"ו סימן א' וסימן שפח) נפסק כרב.

והנה ידוע מה שכתוב בגמרא (הגיגה מז, א) "שמא תאמר מי מעיד בי? אבני ביתו וקורות ביתו של אדם הם מעידין בו. והכמים אומרים נשמתו של אדם מעידה בו. רבי זריקא אמר שני מלאכי השרת המלוין אותו הן מעידין בו". הרי שכמה וכמה עדים מעידין על האדם ביום הדין הגדול. והנה כאשר שב איש ישראל בתשובה ומתוודה על חטאו הרי הוא בבחינת "מודה בקנס", ואמנם אם סוברים דמודה בקנס ואחר כך באו עדים חייב, לא היה נפטר האדם בתשובתו וידידו, מכיון שלאחר הודאתו באם העדים הנזכרים לעיל והייתהו.

ולפיכך מוכיחים אנו בתפילותינו ובקשותינו: וסלחת לעוננו "כי רב הוא", היינו שהלא ההלכה היא כרב דמודה בקנס ואחר כך באו עדים פטור, ולכך תועיל לנו בקשת המחילה עתה קודם שיעידו בנו העדים ביום הדין...

הלבן הטאינו כשלג וכצמר כמה שכתוב, לכו נא ונוכחה יאמר ה' אם יהיו הטאיכם כשלג ילבינו אם יאדימו כתולע בצמר יהיו.

הרח"ק בעל ה"בני יששכר" ז"ע מביא בכמה מקומות בספרו פירוש יקר ביותר מרבינו הרמ"ע מפאנו ז"ע (עשרה מאמרות, מאמר היקור הדין ה"א פ"ב) בפסוק זה, וכה לשינוי חק' (מאמרי תמוז אב מאמר ד' אות ד'): "הא דקאמר הקב"ה לכו נא ונוכחה וכו' אם יהיו הטאיכם כשלג וכו', הוא על דרך מה דקיימא לן בגמרא (שבועות לא, א) מנין לשניים שבאים לדין, אחד עני לבוש סמרטוין ואחד עשיר לבוש איצטלית בת מאה מנה, שאומרים לעשיר לבוש כמוהו או הלבישהו כמותך, שנאמר מדבר שקר תרחק.

ומסביר שם רש"י את הטעם שאומרים לו כך הדיינים: שלא תגרום לנו לישא לך פנים או יסתמו דברי שכנגד מפני השיבותך ויאמר איך יאמינו בית הדין על אדם חשוב כזה.

והנה אנחנו על ידי העיונות אנו מלובשים לבושים אדומים כשלג וכתולע, והקב"ה אלקינו מלך העולם כביכול נאמר בו (דניאל ז, ט) לבושה כתלג היור (לבושו בגד לבן), על כן אומר הקב"ה: "לכו נא ונוכחה וכו', נעמדה להתוכח בדין, ואז ממילא אם יהיו הטאיכם כשלג ילבינו וכו', כי אפשר לומר הם ושלום להקב"ה "לבוש כמוהו", על כן על פי התורה הוא "הלבישהו כמותך", ואז יוסרו מאתנו הלבושי שנים שהם עוונות, על פי התורה..."

אולם מאמר זה לכאורה תמוה, שהרי לפי דברי הרמ"ע מפאנו ז"ע לית דין ולית דיין חלילה, שהרי כל פעם שבא עמנו הקב"ה לדין מוכרח הוא למחול על עוונותינו כדי לקיים "הלבישהו כמותך", ואיך מצינו ידיו ורגליו בבית המדרש לומר כן? והלא "האומר הקב"ה ותרן – ויותרו הייו" (בבא קמא ג, א), ומה כוונת אותו קדוש וטהור?

ביאור נפלא בעומק המאמר מבאר הגה"ק רבי חנוך צבי הכהן מבענדין ז"ע, התנו של הגה"ק בעל ה"שפת אמת" ז"ע, בספרו "יבחק פאר", בדרוש הספד שנשא על הכהן הגדול בעל ה"חפץ חיים" ז"ע, וכך הם תוכן דבריו:

כי הנה זה דבר ברור, שכל הדין שאומרים לעשיר "לבוש כמותו" או "הלבישהו כמותך", לא נאמר אלא כשהעני מרגיש "מבוזה" ו"מבוזש" במלבושו לעומת מלבושו של העשיר, שאז צריכים בית דין לדאוג שלא יסתמו מענותיו, ולפיכך מורין הם לעשיר "לבוש כמותו" או "הלבישהו כמותך". אבל לו יצויר שיכנס עני לבית הדין ואינו מתבייש כלל בכבודו, ואדרבה – עוד מתגאה שיש לו מלבוש נאה... כודאי שאין העשיר מהוייב להלבישו כמותו, שהרי לא יסתמו מענותיו במלבושים "מכובדים" כאלו לפי דעתו...

והנה כן הדבר ממש במלבושי החמאים שלנו, לו מניע האדם לבית דינו של הקב"ה והוא מתבייש במלבושו, ורוצה שתבלענו האדמה ולא יעמוד במלבושים מגואלים שכאלו לעומת מלבושו יתברך, אז אז נוהג עמו הקב"ה כמידת הדין של "הלבישהו כמותך", שהרי הבושה של אותו אדם במלבושו היא תשובה שלימה, כדאיתא בגמרא (ברכות יב, ב) כל העושה דבר עבירה ומתבייש בו מוחלים לו על כל עוונותיו. ושפיר אמר הרמ"ע מפאנו את דבריו.

אולם אם כשמגיע לדין עדיין נח לו בכבודו, ואולי עוד מתגאה בהם, או אז מענישו הקב"ה כדת וכהלכה, שהרי אין צריך לנהוג עמו בדינא ד"הלבישהו כמותך", שהרי נח לו בכבודו, ויש לנהוג עמו בכל חומרת הדין והמשפט, כדכתיב (משלי כט, ד) מלך כמשפט יעמיד ארץ.

לכן פותחים את אמירת הסליחות במילים "לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים", בכדי להראות להקב"ה שאנו בושים במעשינו, וממילא, הוא חייב להלבין הטאינו כשלג וכצמר...